

Atļaut, nevajag aizliegt

Asoc.profesors, Dr.oec. Māris Jurušs
Db.lv, 2020. gada 23. septembris

Jaunas nodokļu politikas iniciatīvas vienmēr visus satrauc un raisa daudz diskusiju. Un tas ir pamatoti, jo nodokļi skar mūs visus, bet īpaši tos, kam tie jāmaksā. Arī ārkārtas situācijas ietekme uz valsts budžetu prasa risinājumus nākotnē nepieciešamo ieņēmumu atjaunošanai.

Papildus darbaspēka nodokļu pārdales iniciatīvām un plāniem par īpašo nodokļu režīmu atcelšanu valdība piedāvā arī akcīzes nodokļa palielinājumu tabakas izstrādājumiem un citas nodokļu izmaiņas. Protams, akcīzes preces vienmēr tiek uzskatītas par sabiedrības veselībai kaitīgām un tādēļ ierosināt tām nodokļu palielinājumu ir viegli, vai ne? Bet vai tas ir pareizais risinājums?

Turklāt valdība regulāri cenšas kaut ko regulēt un ierobežot. Ja tas ir attaisnojams sabiedrības veselības nolūkos, tad cik daudz tas ir pieņemami, ja tiek ietekmēta legālā ekonomika un tirgus?

Tirdzniecības ierobežojumi internetā

Ārkārtas situācijas laikā tika atļauta alkoholisko dzērienu tirdzniecība internetā. Pamatojums vienkāršs, lai cilvēki mazāk dotos fiziski uz veikaliem, tādējādi radot risku slimības izplatībai. Pret to bija Veselības ministrija, uzskatot, ka alkohola pieejamība palielinās tā patēriņu. Fakti pierāda pretējo, alkoholisko dzērienu tirdzniecības atļaušana internetā nepalielināja alkoholisko dzērienu tirdzniecību, bet gluži pretēji akcīzes nodokļa ieņēmumi alkoholiskajiem dzērieniem ir pat samazinājušies. Un patiesi, vai tad alkoholisko dzērienu patēriņu palielina piemēram no jauna atvērti veikali rajonā? Vai tāpēc cilvēki sāk uzreiz vairāk dzert? Tagad, kad tas ir aprobēts praksē, kā to pieņemts teikt akadēmiskajā vidē, kāpēc lai to neatļautu arī turpmāk. Citās valstīs tas jau sen ir atļauts.

Aizliegums smēķēšanas alternatīvām

Vēl divaināks un nesaprotams ir Saeimā iesniegtais priekšlikums, kas paredz aizliegt tabakas aizstājējproduktus. Regulāri palielinot akcīzes nodokli cigaretēm, smēķētāji sāk meklēt risinājumus, kā atmest smēķēšanu vai to samazināt. Sekojot šādam pieprasījumam, tirgū parādās jauni produkti, e-cigarettes, karsējamā tabaka un citi, piemēram, tādi aizstājējprodukti kā nikotīna spilventiņi, kas vispār nesatur tabaku. Pētījumi par Zviedriju liecina, ka tur atļautā košļājamā tabaka jeb snus ir devusi pozitīvu efektu smēķēšanas samazināšanā un šie produkti ir atzīti par mazāk kaitīgiem. Latvijā šāda alternatīva ir aizliegta. Šķiet neloģiski, cigarettes, kas ir daudz reizes kaitīgākas, var nopirkt daudzās mazumtirdzniecības vietās, bet produkti, kas būtu alternatīva un palīdzētu atmest smēķēšanu un mazināt cigarešu kūpināšanu, ir aizliegti. Ja citās valstīs tie ir atļauti, kāpēc tie jāaizliedz Latvijā? Iespējams, tur slēpjas doma, ka, lai smēķētāji labāk pīpē cigarettes, jo tām ir liels akcīzes nodoklis? Bet mēs joprojām esam Eiropas Savienībā ar brīvu preču kustību, arī ar brīvu piekļuvi internetam, kur šos produktus var iegādāties citās valstīs. Vai atkal jāgaida krīze, lai varētu aprobēt šo produktu tirdzniecību praksē? Tā vietā tabakas aizstājējprodukti būtu jāregulē (licences, jānosaka strikti ierobežojumi pārdošanai jauniešiem) un jāapliek ar samērīgu akcīzes nodokli.

Radikāla alternatīvo produktu akcīzes nodokļa palielināšana

Lai gan valdības lēmumos plānots pakāpeniski paaugstināt akcīzes nodokļa likmes cigaretēm, tabakas izstrādājumiem un karsējamai tabakai, detalizētākā Finanšu ministrijas piedāvājumā redzams, ka karsējamai tabakai un citiem alternatīviem produktiem šis paaugstinājums ir ļoti radikāls – 86% trīs gadu laikā karsējamai tabakai, līdz pat 1100% elektronisko cigarešu šķidrumiem, turklāt – jo mazāka nikotīna koncentrācija šķidrumā, jo lielāks ierosinātais pieaugums. Lieki piebilst, ka veiktie aprēķini liecina, ka jau šobrīd nelegālais elektronisko cigarešu tirgus Latvijā stabili pārsniedz 30%. Šāda drastiska attieksme pret inovācijām šķiet jocīga un nekādi neveicinās smēķētāju pāriešanu uz mazāk kaitīgām alternatīvām. ASV, piemēram, "Philip Morris" elektroniskā tabakas karsēšanas ierīce "Iqos" ir saņēmusi modificēta riska tabakas produkta atļauju, kā piemērotu kopējai sabiedrības veselības veicināšanai. Tāpat ierosinātais akcīzes nodoklis beztabakas nikotīna spilventiņiem, kas šobrīd vēl vispār nav akcizēti, četras reizes pārsniedz akcīzes nodokli šim pašam produktam Zviedrijā. Būtu jāņem vērā Lietuvas pieredze, kad, uzliekot nesamērīgi augstu akcīzes nodokli cigaretēm, tika būtiski veicināts nelegālā tirgus pieaugums cigaretēm, un jau šobrīd novērojam tendenci pieaugt nelegālās karsējamās tabakas kravām no Baltkrievijas. Vai tomēr nebūtu prātīgi paskatīties uz šo pieredzi un mēģināt iekasēt budžetā vismaz nelielus ieņēmumus?

Kusties vai nekusties, maksā

Brīnumainā kārtā varam tikai pateikties, ka, neskatoties un naftas cenu kritumu, netiek plānots palielināt akcīzes nodokli degvielai. Pašlaik zemo naftas cenu dēļ tas šķietami būtu ļoti piemērots brīdis kā aizpildīt budžetu. Tomēr ārkārtas situācija nav īsti vēl beigusies un akcīzes nodokļa ieņēmumi par degvielu, neskatoties uz 'zemajām cenām' nav pildījušies. Tas ir loģiski, jo ierobežojumu dēļ visi arī mazāk pārvietojas. Latvijā degvielas patēriņš ir krities par vismaz kādiem 10% un situācija šajā nozarē ir sliktāka kā kaimiņvalstīs.

Tā vietā tiek plānots palielināt nodokļus automašīnām. Nu ja, ja nevar iekasēt no degvielas patēriņa, jo brauc taču mazāk, kāpēc lai neiekasētu no pašiem braucamrīkiem, lai arī varbūt tie tikai stāv kaut kur sētmalā. Nu ko, vai drīz līdzīgi kā padomju laikā auto būs kā greznuma lieta, kuru ne katrs varēs atļauties?

Kā iekasēt budžetā naudu?

Uz minētā fona aizliegums azartspēlēm jau, iespējams, šķiet kā nieks. Ko tur vairs diskutēt, kad nozare jau faktiski ir iznīcināta. Zaudējumi budžetā no šī lēmuma uz ārkārtas situācijas radītā efekta fona vairs nevienu laikam neuztrauc.

Un tomēr, varbūt neiejauties ekonomikā, ja tā strādā un nerada postu sabiedrībai, bet dod tik ļoti nepieciešamos budžeta ieņēmumus. Turklāt lēmumiem jābūt pārdomātiem, lai tie neradītu risku nelegālam tirgum. Varbūt tomēr labāk atļaut, nevajag aizliegt?

Adrese: <http://www.db.lv/zinas/atlaut-nevajag-aizliegt-498845>